

расте, то нам је у садашњим околностима у изгледу, да ће то преваљивање све више расти, ако се усуди подићи против тога, каква јака ограда моралних уверења.

Добро ће бити по наше доказивање, ако уместо да се упустимо у наш задатак уопште, уземемо прво на око, онај њен део, где је ово начело, које смо овде поставили, ако не сасвим оно до неке извесне границе признато. Део је тај: слобода мишљења од које није могуће поделити сродну јој слободу изјављивања мњења, речима или штампом. Мада ове слободе сачињавају политички морални закон, у свим оним земљама, које исповедају слободне установе и верозаконску трпељивост, ипак јавна свест не познаје још довољно ни филозофске ни практичне разлоге, који су им основа; А и многима који су вође мњења, није ово ушло толико у крв, колико би се могло очекивати. Када се ови разлози умесно разумеју, дају се на много шире применти, него што је ово питање. Њихово темељно разлагање, биће дакле најбољи увод за оно остало. То ће ме уједно и извинити, ако се не нађе ништа ново у овоме, што ћу представити; а уједно и зато што сам се усудио да опет разлажем оно, што се већ триста година па до данас толико пута већ разлагало.

ГЛАВА ДРУГА.

О СЛОБОДИ МИШЉЕЊА И ГОВОРА.

По свој прилици прошло је време, где би још требало бранити “слободу штампе”, као једно од одбрана против покварене и насилничке владе. Ми смо узети, да је свако оповргавање овога, данас сасвим излишно, јер људе већ није нужно терати да се одупру сваком законодавству или управи, која се не слаже са коришћу народа, и која би ишла на то, да прописује народу ког мњења да се држи, које науке и разлоге да слуша. С тим у вези је ово питање од ранијих писаца тако темељно и славно раветљено да није нужда овде упустати се у то. Мада су енглески закони о штампи још и сада тако понизни као у време Тудора, и пак није се бојати да би се неко могао на њих ослонити, кад би хтео да гуши слободу политичког говора, изузимајући време слепог страха, кад и министри и судије бојећи се побуне, не знају где им је памет, али и то је само прелазно. Тек што сам ове речи био написао, када започе влада 1858. гонити штампу, као да хтеде ово оповићи. Ово злонамерно мешање у слободу јавног говора није ме могло принудити да ишта преиначим у свом тексту; моје дакле уверење да су прошле казне и страдања за преступе у политичком говору у нашој земљи, није преиначено, изузимајући као што рекох, тренутке слепог страха. Јер прво влада није истрајала у том гоњењу а друго то и нису била политичка гоњења у пуном смислу. Преступ није био у томе, што су се претресале установе, рад или лица владе, него што се распорстирала неморална наука: да је дозвољено убијати тиране.

Ако докази у овој глави наведени, имају иоле вредности, то би било потпуно слободно, бити присталица ма какве науке и говорити о њој, јер је то ствар, која спада у унутрашње уверење, ма како та наука била неморална. Не би било умесно а не би ништа ни доказало да ли наука о убијању тирана заслужује то име. Довољно је да кажем да је ово било увек спорно питање морала; да су читави народи сматрали не за злочинство, већ за племениту жртву кад неко убије зликовца, који се измиче закону, стављајући се изнад закона; и да ово није убиство већ грађански рат. Дражење на то убиство, може се по мом уверењу,